

“VẤN ĐỀ FLORIDA” TRONG QUAN HỆ GIỮA VƯƠNG QUỐC TÂY BAN NHA VÀ HOA KỲ ĐẦU THẾ KỶ XIX

Ths. Lê Thành Nam

Khoa Lịch sử, Đại học Sư phạm Huế

Sau các cuộc phát kiến địa lý vào cuối thế kỉ XV, các cường quốc châu Âu bắt đầu quá trình “thuộc địa hóa” châu Mỹ. Trong số các nước thực dân châu Âu, Tây Ban Nha sớm đặt chân lên vùng đất “*Tân thế giới*”. Năm 1492, theo chân nhà thám hiểm C. Columbus, người Tây Ban Nha đến định cư trên các hòn đảo thuộc vùng biển Caribê. Họ từng bước chinh phục người Indian, biến các vùng đất chiếm được thành “*khu vườn riêng*” để phục vụ thương mại. Sang thế kỉ XVI, bằng các cuộc thám hiểm do quốc vương bảo trợ, thực dân Tây Ban Nha đẩy mạnh quá trình xâm chiếm đại lục châu Mỹ. Trong khoảng thời gian 1539 - 1541, đoàn thám hiểm do Hernando de Soto dẫn đầu đặt chân lên bán đảo Florida và vượt qua miền Đông Nam Hoa Kỳ ngày nay tới tận vùng Mississippi để tìm kiếm kho báu¹. Đến năm 1565, người Tây Ban Nha thiết lập khu định cư St. Augustin ở Florida. Bắt đầu từ thời điểm này, vùng đất Florida nằm dưới sự kiểm soát của Vương triều Madrid.

Trong cuộc chiến tranh Bảy năm (1756 - 1763), Anh đánh bại Pháp. Nước Pháp buộc ký kết hòa ước Paris (1763). Do là đồng minh với Pháp trong chiến tranh nên Tây Ban Nha phải chấp nhận tổn thất. Theo đó, vùng đất Florida được nhượng lại cho Anh². Đến năm 1793, với mục đích lôi kéo Tây Ban Nha tham gia liên minh chống nước Pháp cách mạng, Anh trả lại vùng Florida cho Tây Ban Nha.

Florida là vùng đất nằm ở phía đông nam lục địa Bắc Mỹ, tiếp giáp với các bang miền nam và thông với lãnh thổ Louisiana của Hoa Kỳ ở phía Tây bằng con sông Mississippi. Florida được xem như “*nòng súng lục ép chặt cửa sông Mississippi*”³, là nơi kiểm soát lối ra vào đối với thương thuyền xuất phát từ phía Nam nước Mỹ, như vùng Pearl, Perdido và Chattahoochee. Bán đảo Florida kéo dài tới vùng biển Caribê, án ngữ con đường thuỷ huyết mạch từ hải cảng New Orleans ra các vịnh nằm ở bờ Đông Hoa Kỳ.

¹ Nguyễn Thái Yên Hương, *Liên bang Mỹ đặc điểm xã hội - văn hoá*, Viện Văn hoá và Nxb Văn hoá - Thông tin, Hà Nội, 2005, tr. 80.

² Franck L. Schoell, *Lịch sử Hoa Kỳ*, Việt Nam khảo dịch xã, Sài Gòn, 1972, tr. 115.

³ J. A. Combs & A.G. Combs, *The History of American Foreign Policy*, The Mc Graw - Hill Companies Inc, 1986, tr. 59.

Mặc dù có tầm quan trọng về vị trí chiến lược, nhưng sang đầu thế kỉ XIX do bận tập trung đối phó với các cuộc chiến tranh liên tiếp của Napoleon ở châu Âu nên vương triều Madrid không lưu tâm đến vùng đất này như trước. Sự cai trị của vương quốc Tây Ban Nha ở Florida suy yếu. Tình trạng này dẫn đến việc các nô lệ trong các đồn điền phía Nam của Liên bang Hoa Kỳ trốn thoát sang Florida để định cư. Các nô lệ trốn thoát phối hợp với những băng cướp người Indian thường xuyên đột kích vào vùng lãnh thổ phía nam để quấy nhiễu cướp bóc tài sản của người Mỹ da trắng. Sự quấy nhiễu của người Indian làm cho tình hình đông nam Hoa Kỳ mất an ninh.

• Về phía Hoa Kỳ, sau khi ra đời vào cuối thế kỷ XVIII, nước cộng hoà non trẻ này phải đối mặt với tình thế quốc tế bất lợi. Cụ thể là, ngoài Trung và Nam Mỹ trở thành thuộc địa của Tây Ban Nha và Bồ Đào Nha, vây quanh Hoa Kỳ ở phía Bắc là thuộc địa của Anh (ngày nay lãnh thổ này là Canada), từ dãy Allegheny trở về phía Tây là lãnh thổ chiếm đóng của Pháp, Tây Ban Nha và Anh. Rõ ràng, Hoa Kỳ đang ở trong thế bị các cường quốc châu Âu bao vây. Dưới nhãn quan chính trị của giới cầm quyền Hoa Kỳ, hiện trạng này đe dọa trực tiếp đến nền an ninh đất nước. Do vậy, các chính phủ Hoa Kỳ, một mặt tập trung vào việc xây dựng nội lực quốc gia; mặt khác tìm mọi cách mở rộng lãnh thổ, nhằm tạo ra một không gian sinh tồn để vừa phá vỡ thế bao vây, vừa phát triển thế lực, đưa đất nước phát triển ngang hàng

với địa vị của các cường quốc châu Âu. Kết quả, chưa đầy ba thập kỷ sau khi lập quốc, vào năm 1803, bằng con đường ngoại giao “*thương vụ*”, Hoa Kỳ giành được lãnh thổ Louisiana của Pháp⁴. Nối tiếp “*thương vụ Louisiana*” (Louisiana Purchase), Hoa Kỳ bắt đầu “*nhòm ngó*” vùng đất Florida của Tây Ban Nha.

Như đã trình bày ở trên, vào đầu thế kỉ XIX, giới cầm quyền Hoa Kỳ dần nhận thấy sự suy yếu của chính quyền Tây Ban Nha tại Florida, đồng thời nắm bắt được tầm quan trọng, vị trí chiến lược của vùng đất này đối với Hoa Kỳ. Do vậy, chính quyền Hoa Kỳ tìm mọi cách đẩy mạnh quá trình thôn tính vùng đất Florida. Bằng chứng là năm 1803, trong quá trình đàm phán để mua New Orleans, Tổng thống Hoa Kỳ lúc bấy giờ, Thomas Jefferson, cố gắng đạt thoả thuận mua Florida hơn là Louisiana. Tuy vậy, nỗ lực đàm phán của Thomas Jefferson thất bại. Sau đó, Thomas Jefferson và James Madison dùng thủ đoạn ngoại giao để thôn tính Florida. Năm 1810, nhân cuộc nổi dậy của kiều dân Mỹ chống lại chính quyền Tây Ban Nha ở Baton Rouge, James Madison viện cớ giải vây, đã đưa quân vào chiếm đóng miền Tây Florida, tính từ sông Perdido. Hành động này vấp phải sự chống đối quyết liệt từ phía Anh và chính quyền Tây Ban Nha. Cả

⁴ Năm 1803, chính quyền Hoa Kỳ tận dụng những khó khăn của Pháp đang gặp phải ở hai lục địa Âu - Mỹ, đã buộc quốc gia này bán vùng đất Louisiana cho Hoa Kỳ với giá 15 triệu đôla (Xem bài: Lê Thành Nam, *Bước mở đầu quá trình “Tây tiến” của Hoa Kỳ ở thế kỷ XIX*, Châu Mỹ ngày nay, số 7(112)/2007).

hai quốc gia chuẩn bị đưa quân tái chiếm Florida.

Phản ứng trước sự đe dọa từ phía cường quốc châu Âu, Quốc hội Liên bang tuyên bố: “Hoa Kỳ không thể yên tâm khi thấy bất kỳ một phần đất Florida trở thành bộ phận của quốc gia ngoại quốc nào”⁵. Đồng thời, Quốc hội trao cho James Madison (lúc bấy giờ là Tổng thống) được toàn quyền quyết định về “vấn đề Florida” trong trường hợp cần thiết nhằm ngăn chặn sự chiếm đóng của ngoại quốc. Đến năm 1812, Quốc hội Hoa Kỳ bỏ phiếu tán thành việc thôn tính vùng đất Florida. Tuy nhiên, vào thời điểm lúc bấy giờ, Hoa Kỳ đang đứng trước ngưỡng cửa của cuộc chiến chống Anh lần thứ hai nên “vấn đề Florida” để ngỏ.

Ngay sau khi cuộc chiến tranh Hoa Kỳ - Anh vừa kết thúc, cuối năm 1814, chính quyền Tây Ban Nha khẩn khoản yêu cầu các nước châu Âu hỗ trợ trong việc duy trì sự chiếm đóng ở Florida và tái khẳng định vùng Louisiana. Thế nhưng Castlereagh, Ngoại trưởng Anh, từ chối khéo léo rằng: “Châu Âu bị kiệt quệ bởi chiến tranh nên cần thời gian để tái thiết”⁶. Các nước châu Âu khác cũng đồng nhất quan điểm với nước Anh. Cuối cùng, chính quyền Tây Ban Nha cử Ngoại trưởng Louis de Onis đến Washington đàm

phán với “tâm trạng không thể kiểm soát vùng Florida lâu hơn”.

Tại Washington, Louis de Onis tiến hành đàm phán với đại diện chính quyền Hoa Kỳ là John Quincy Adams, Bộ trưởng Ngoại giao. Trong quá trình thương lượng, thái độ của Louis de Onis “muốn tái khẳng định chủ quyền của Tây Ban Nha đối với vùng Florida. Sự chiếm đóng của Hoa Kỳ tại Tây Florida đi ngược lại quyền lợi của vương triều Madrid”⁷. Ngoài ra, Louis de Onis bày tỏ ý định chiếm lại Louisiana, bởi Tây Ban Nha xem “thương vụ Louisiana là bất hợp pháp vì Napoleon đã vi phạm các điều khoản nhượng lại vùng đất mà cấm ông ta (Napoleon - L.T.N chú thích) bán vùng đất này cho bên thứ ba (Hoa Kỳ - L.T.N chú thích)”⁸. Đáp lại quan điểm của Louis de Onis, John Quincy Adams cho rằng: “Hoa Kỳ và Bắc Mỹ đồng nhất với nhau về mặt địa lý”⁹. “Sự đồng nhất với nhau về mặt địa lý” có nghĩa là không gian lãnh thổ của Hoa Kỳ không chỉ bao gồm Florida và Louisiana mà cả toàn bộ Bắc Mỹ. Do đó, sự hiện diện của Hoa Kỳ tại hai vùng đất này là tất yếu. Hay nói theo nhãn quan của giới cầm quyền Washington, “việc Hoa Kỳ chiếm đóng vùng Louisiana và Tây Florida phù hợp với ý chỉ

⁵ J. A. Combs & A.G. Combs, *The History of American Foreign Policy*, The McGraw-Hill Companies Inc, 1986, tr. 59.

⁶ Lê Thành Nam, *Chính sách đối ngoại của Hoa Kỳ từ khi lập quốc (1776) đến trước cuộc Nội chiến (1861-1865)*, Luận văn Thạc sĩ Sử học, Trường Đại học Sư phạm Huế, 2007, tr. 54.

⁷ J. A. Combs & A.G. Combs, *The History of American Foreign Policy*, The McGraw-Hill Companies Inc, 1986, tr. 61.

⁸ J. A. Combs & A.G. Combs, *The History of American Foreign Policy*, The McGraw-Hill Companies Inc, 1986, tr. 61.

⁹ Nguyễn Thị Nga, “Chủ nghĩa biệt lệ trong chính sách đối ngoại của Mỹ”, *Châu Mỹ ngày nay*, số 3(72)2004, tr. 41.

của Thượng đế”¹⁰, vì Hoa Kỳ có nhiệm vụ khai hóa văn minh ở những xứ sở “man rợ” này.

Trong khi hai bên đang thương lượng thì tình hình thay đổi. Vào đầu năm 1818, ở miền Đông Florida xảy ra tình trạng hỗn loạn. Những nô lệ ở bang Georgia chạy trốn sang miền Đông Florida nhằm tránh sự săn lùng của nhà cầm quyền Hoa Kỳ. Các nô lệ phối hợp với những bộ lạc Indian hiếu chiến tấn công vào các bang miền Nam Hoa Kỳ. Nhà đương cục Tây Ban Nha tại Florida tỏ ra bất lực trong việc trấn áp lực lượng nổi dậy.

Với mục đích lập lại “trật tự” ở Đông Nam đất nước, sau khi nhậm chức Tổng thống Hoa Kỳ, James Monroe ra lệnh cho tướng Andrew Jackson phải chặn đứng mọi cuộc đột kích của người Indian. Những đợt tấn công của Andrew Jackson, một mặt đánh tan các cuộc nổi dậy của người Indian; mặt khác tạo điều kiện cho Hoa Kỳ xâm nhập sâu vào lãnh thổ Florida. Kết quả, quân đội Hoa Kỳ đã chiếm giữ các đồn Marks và Pensacola từ tay người Tây Ban Nha ở Đông Florida. Cùng với biện pháp quân sự, trong công hàm gửi vương quốc Tây Ban Nha ngày 28/11/1818, chính quyền Hoa Kỳ nêu rõ: “Cuộc viễn chinh quân sự của tướng Andrew Jackson vào lãnh thổ Florida của Tây Ban Nha vừa qua là một hành động tự vệ chính đáng của Hoa Kỳ nhằm diệt trừ mầm rối loạn mà dân Indian đã gây nên tại vùng biên

giới của Liên bang” và Hoa Kỳ cho rằng nguyên nhân tình trạng này là do “chính quyền Madrid đã hậu thuẫn những người Indian và nô lệ chống lại Hoa Kỳ”¹¹.

Trước những hành động cứng rắn của Hoa Kỳ, chính quyền Madrid không có phản ứng. Điều này có nghĩa, Tây Ban Nha bất lực hoàn toàn trong việc cai quản Florida. Hơn nữa, vào cuối thập kỷ 20 (thế kỉ XIX), tình hình nội bộ và thuộc địa xảy ra theo chiều hướng bất lợi cho vương triều Madrid. Ở quốc nội, phong trào cách mạng dân chủ diễn ra mạnh mẽ. ở hải ngoại, ngọn lửa đấu tranh chống ách thống trị của chủ nghĩa thực dân Tây Ban Nha bùng phát dữ dội, đặc biệt là khu vực Mỹ Latinh.

Trong bối cảnh như vậy, Hoa Kỳ gia tăng sức ép đối với Tây Ban Nha trong các cuộc thương lượng về “vấn đề Florida”. Nhận thấy khó lật ngược tình thế, Tây Ban Nha chấp thuận ký kết một bản hiệp ước về “vấn đề Florida”. Ngày 22/2/1819, tại Washington, đại diện chính quyền Hoa Kỳ, John Quincy Adams ký kết với đại diện của vương quốc Tây Ban Nha, Louis de Onis một bản hiệp ước về “vấn đề Florida”. Hiệp ước này được mang tên là Adams - Onis. Theo hiệp ước này, Hoa Kỳ mua lại xứ Florida của Tây Ban Nha với giá 5 triệu đôla. Ngoài khoản tiền bồi thường của Hoa Kỳ cho vương quốc Tây Ban Nha, hiệp ước còn ghi rõ: “... Vương quốc Tây Ban Nha nhượng cho Hoa Kỳ toàn bộ tài sản, chủ quyền và các vùng

¹⁰ Lê Thành Nam, *Chính sách đối ngoại của Hoa Kỳ từ khi lập quốc (1776) đến trước cuộc Nội chiến (1861 - 1865)*, Luận văn Thạc sĩ Sử học, Trường Đại học Sư phạm Huế, 2007, tr. 55.

¹¹ Trần Lan Phương, *Tìm hiểu quá trình khai phá miền Tây nước Mỹ trong nửa đầu thế kỉ XIX*, Công trình dự thi Sinh viên nghiên cứu khoa học, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội năm 2007, tr. 26 - 27.

lãnh thổ thuộc chủ quyền vương quốc nằm ở phía Đông dòng sông Mississippi, được biết đến với tên gọi Đông và Tây Florida. Ngay cả các hòn đảo kề cận thuộc chủ quyền của quốc vương, tất cả các vùng đất và quảng trường, dinh thự công cộng, pháo đài, chiến hào và lâu đài khác mà không thuộc tài sản cá nhân; văn thư và tài liệu lưu trữ có để cập trực tiếp đến tài sản và chủ quyền của quốc vương, đều nằm trong quy định của điều khoản này. Các văn thư và tài liệu lưu trữ này được bàn giao cho Giáo đoàn, quan chức văn phòng của Hoa Kỳ, và có trách nhiệm đối với chúng (Điều 2)...; Cư dân định cư trong vùng lãnh thổ nhượng cho Hoa Kỳ được đảm bảo tự do hoạt động tín ngưỡng mà không vấp phải sự cản trở nào và những cư dân muốn ra khỏi vùng tự trị Tây Ban Nha có quyền bán, hoặc xuất khẩu tài sản của họ bất cứ thời gian nào mà không bị ràng buộc bất kỳ trách nhiệm nào (Điều 5); Cư dân định cư ở vùng lãnh thổ thuộc quyền Tây Ban Nha nhượng lại cho Hoa Kỳ theo hiệp ước, có quyền gia nhập nước Mỹ, miễn là tán thành các nguyên tắc của Hiến pháp liên bang, và sẽ được hưởng các đặc quyền, đặc lợi và được bảo vệ như công dân Hoa Kỳ (Điều 6); Viên chức, quân đội Tây Ban Nha ở vùng lãnh thổ nhượng cho Hoa Kỳ buộc phải rút khỏi, kể cả những tài sản trên vùng lãnh thổ này, trong vòng sáu tháng sau khi trao đổi thoả thuận của hiệp ước (Điều 7)...¹².

Hiệp ước còn quy định đường ranh giới Tây Nam giữa Hoa Kỳ và vùng lãnh thổ của

Tây Ban Nha kiểm soát theo sông Sabine. Tây Ban Nha từ bỏ yêu sách vùng Oregon.

Như vậy, với hiệp ước Adams - Onis, Vương quốc Tây Ban Nha chấp nhận nhượng lại toàn bộ vùng Florida cho Hoa Kỳ. Đây là một tổn thất của quốc gia này. Ngược lại, đối với Hoa Kỳ, việc vùng đất Florida gia nhập vào lãnh thổ Liên bang làm cho đất nước này “có một bờ biển liên tục từ miền New Scotland ở phía Bắc xuống tới châu thổ sông Mississippi ở phía Nam”¹³. Ngoài ra, xứ Florida góp phần làm thông suốt tuyến hàng lang Đông - Tây từ xứ Georgia đến xứ Louisiana. “Sự kiện Florida” gia nhập vào lãnh thổ Liên bang được xem là “chiến thắng ngoại giao vĩ đại trong lịch sử Hoa Kỳ”¹⁴. Điều đáng chú ý trong “vấn đề Florida”, chính quyền Hoa Kỳ đã biết “tranh thủ” những khó khăn của Vương quốc Tây Ban Nha đang gặp phải ở cả hai lục địa Âu - Mỹ để đem lại ưu thế cho mình trong quá trình mở rộng lãnh thổ. Phải chăng đây là tính thực dụng trong nền ngoại giao Hoa Kỳ và đặc điểm này đã duy trì cho đến tận ngày nay! Sự thành công trong việc thôn tính Florida cũng tạo cho Hoa Kỳ một “lực đẩy” cần thiết trong quá trình tìm kiếm vị thế mới ở Tây bán cầu.

¹³ Nguyễn Thế Anh, *Lịch sử Hoa Kỳ từ độc lập đến chiến tranh Nam Bắc*, Lửa thiêng xuất bản, Sài Gòn, 1972, tr. 73.

¹⁴ A.M. Schlesinger, *Niên giám lịch sử Hoa Kỳ*, Nxb Khoa học Xã hội, Hà Nội, 2005, tr. 425.

¹² <http://www.tamu.edu/edu/ccbn/dcwitt/adamonis.htm>